

HET KONINKRIJK GODS.

18 juni 2020

Mt.6:33 Maar zoek eerst het koninkrijk Gods en zijn rechtvaardigheid, en al het overige zal u erbij gegeven worden.

De COVID-19-crisis en bijbehorende lockdown leert dat de bewoners van de zogenaamde 'rechtstaat' ten gronde rechtloos zijn. De les is ruig. Even toont het eschaton het puntje van zijn klauw. 'Grondrechten' of 'mensenrechten' blijken een illusie. Ze zijn voorwaardelijk en kunnen worden afgeschaft, van de ene dag op de andere, door een handvol politici en 'experts'. De lockdown-samenleving was lang voor maart 2020 geïnstalleerd, doch in gemaskerde vorm. De COVID-19-crisis komt niet overeen met de invoering van het lockdownsysteem maar met zijn ontmaskering. Plots onthult zich aan ons de verborgen meester, in al zijn afgrijselijke pracht. Hij kent de mens niet en hij stelt, wanneer hij zich aandient, onmiddellijk het menselijk gelaat, de menselijke hand, het menselijk ritueel en de menselijke samenkomst in verdenking.

De Engelse term 'lockdown' heeft oorspronkelijk betrekking op het gevangeniswezen. Wanneer de opgeslotenen tijdelijk in hun cellen moeten blijven, bv. om redenen van veiligheid, spreekt men van een 'lockdown'. Onder zo'n regime mogen de gevangenen geen dagelijkse wandeling maken op het binnenplein van de gevangenis. Ze mogen niet langer arbeid uitvoeren buiten hun cel. In maart 2020 wordt dit concept overgedragen op de samenleving in haar geheel. Ieder menselijk individu wordt een gevangene. De wereld buiten de eigen woning blijkt mijn gevangenis, mijn woning blijkt mijn cel, mijn arbeid is enkel een gunst die op ieder ogenblik kan worden ingetrokken. De politieke klasse is de cipier. Klaarblijkelijk heeft de wereld, met inbegrip van mijn eigen lichamelijke, een soort 'eigenaar'. Ergens zetelt een 'Vorst van deze Wereld' die over de éézijdige macht en bevoegdheid beschikt om mijzelf en mijn medemensen letterlijk op te sluiten.

Fundamentele vragen dringen zich op:

- Wat is de menselijke vrijheid?
- Van wie is mijn lichaam en van wie is de wereld?
- Volgens welke principes hoort een menselijke samenleving te werken?
- Hoe gaan we over naar een menswaardige samenleving?

Wat is de menselijke vrijheid?

Onder het regime van de grote lockdown is de vrijheid een wees. Ons politiek bestel, kind van het verlicht despotisme uit de 18e eeuw, heeft als officieuze bron van waarheid het 'wetenschappelijk' materialisme. Niet-materialistische opvattingen horen volgens dit bestel in de privé-sfeer. Het materialisme kent wel stochastische onbepaaldheid doch niet de menselijke vrijheid. Voor de ideologen van dit bestel is 'vrijheid' een vervallen begrip. De individuele menselijke vrijheid bestaat alleen bij wijze van spreken. Natuurwetenschappelijk gezien is vrijheid een onmogelijkheid.

In werkelijkheid geldt het omgekeerde: wetenschap is onmogelijk zonder vrijheid. Indien mijn denken gedetermineerd zou zijn door een onderliggende keten van fysico-chemische processen, dan zijn mijn 'wetenschappelijke inzichten' hooguit een door de stof opgedrongen illusie. Mijn vermeend 'weten' is dan geen weten doch waan. Indien mijn denken geen standpunt kan innemen onafhankelijk van de stof kan ik niet achterhalen of mijn inzichten 'waar' zijn of 'onwaar' en ik kan zelfs niet nagaan of het begrip 'waarheid' als zodanig wel zin heeft¹. In werkelijkheid weet de denkende mens beter. Gedachten drukken zich uit in de stof maar transcenderen tegelijk de stof. Hun inhoud is onstoffelijk. Zij kunnen zich ipso facto enkel in vrijheid ontvouwen.

Vrijheid is bovenwetenschappelijk. Vrijheid is een voorafgaande voorwaarde voor de beoefening van wetenschap. Natuurwetenschap omvat vrijheid niet, maar vrijheid leeft (ondermeer) in het authentiek natuurwetenschappelijk denken. Enkel een reflexieve vorm van denken, waarin het menselijk Ik de eigen vrijheid in vrijheid beschouwt, kan de vrijheid bereiken.

Het begrip vrijheid is 'impredicatief': het is een fundamenteel begrip dat niet kan herleid worden tot andere begrippen. Iedere poging tot definitie van vrijheid zal op één of andere wijze opnieuw naar vrijheid verwijzen. In overeenstemming daarmee is vrijheid een onmiddellijke menselijke ervaring. Wij *hebben* onze vrijheid niet; wij *zijn* onze roeping tot vrijheid.

Vrijheid is de bestaanswijze van de waarheid. Waarheid is de zin van de vrijheid. Vrijheid en waarheid zijn twee zijden van éénzelfde bovenzinnelijke munt. De substantie van deze munt is de liefde. De liefde voor de schepping is het uitgangspunt voor elke authentiek menselijke handeling en meer bepaald ook voor elke authentiek wetenschappelijke activiteit. Vrijheid en waarheid zijn complementair; zij zijn het 'Ego Eimi' ('Ik Ben'; Jh.8:58) en het 'Ei Su' ('Zijt Gij'; Jh.18:37²), de twee uitersten van deze geïndividualiseerde liefde voor de schepping die wij kennen als het menselijke 'Ik'.

Geleefde vrijheid vooronderstelt weerstand. Doordat wij geboren zijn in de stof en de weerstand ervaren van de stof kunnen we de vrijheid vinden. Externe weerstand en externe beperkingen, zoals bv. een snelheidsbeperking op de openbare weg, tasten de menselijke vrijheid niet aan. Integendeel, zij dienen die vrijheid.

De verlichte despoot dient de vrijheid niet. Hij vestigt een totaalclaim op de levensloop van diegenen over wie het verlicht-despotisch bewind wordt uitgeoefend. Hij eigent zich de vrijheid toe van de 'onderdaan'. "**Onze vrijheid is voortaan uitgangspunt**", verkondigde de Belgische 'Veiligheidsraad' bij de 'versoepelingen' toegestaan op 3 juni. De 'Veiligheidsraad' claimt dus het recht om te bepalen wanneer en in hoever onze vrijheid het uitgangspunt mag

¹ Los van dit alles valt ook niet in te zien hoe mijn gedachte als bewustzijnsinhoud überhaupt kan ontstaan. De wetten van de scheikunde en de natuurkunde voorspellen de verschijning van het bewustzijn niet en het lijkt gezien het ontologisch verschil tussen stof en bewustzijn zelfs onmogelijk om zich denkbeeldige scheikundige en natuurkundige wetten voor te stellen die wél bewustzijn en bewuste gedachteninhouden voortbrengen.

² https://www.academia.edu/35498631/EISU_KING_AND_PROPHET_IN_JOHNS_GOSPEL

zijn. In een menswaardige samenleving is de individuele vrijheid niet voorwaardelijk doch de ultima ratio, het laatste licht en de unieke poolster. De politieke klasse en het expertendom benoemen zichzelf tot permanente voogd over éénieders individuele vrijheid. Zij bepalen wanneer en in hoeverre aan ieder van ons vrijheid is toegestaan. Zij zijn de cipers van de grote lockdown.

Van wie is mijn lichaam en van wie is de wereld?

Het standaard politiek-correcte denken vestigt een persoonlijke eigendomsclaim op het 'eigen' lichaam. Abortus bijvoorbeeld wordt getrivialiseerd vanuit de stelling dat de mens "...**baas in eigen buik**" hoort te zijn. De COVID-19-crisis brengt verandering. De politieke wereld annex expertendom vestigen nu een claim op éénieders individuele lichaam. Dit gebeurt in naam van de 'volksgezondheid'. Geproclameerd wordt dat de belangen van deze 'volksgezondheid' boven alles uitstijgen, boven de individuele gezondheid, boven alle economische belangen, boven het psychisch welzijn en boven de vrijheid.

Kan het menselijk lichaam in de economisch-juridische zin voorwerp zijn van een eigendomsclaim? Rudolf Steiner zei hierover het volgende:

"In vroegere tijden zeiden de mensen steeds opnieuw dat het menselijk lichaam een tempel was van God. Dit is niet zomaar een triviaal beeld (...) maar een diepe waarheid. Het is waar dat het Ik het leidende element is in de bewuste ziel. Net zo waar is ook, dat de Godheid het leidende element is in het lichaam. U hoort uw lichaam niet te beschouwen als aan u toekomend, want het lichaam is des Godes en komt niet toe aan de mens. Vanuit goddelijke krachten ontwikkelt zich het menselijke lichaam, en aan de mens komt enkel de ziel toe die zich in dat lichaam bevindt; dat is de stand van zaken. En eenieder hoort werkelijk zijn lichamelijk werktuig te beschouwen als de tempel van God"³.

Ik heb inderdaad geen grond om te beweren dat mijn persoonlijke lichaam in economisch-juridische zin mijn eigendom is. Ik heb mijn lichaam niet gekocht. Ik heb het evenmin (in economisch-juridische zin) geërfd of ten geschenke gekregen. Evenmin kan ik zeggen, alweer in de gewone economische zin, dat mijn lichaam het resultaat is van mijn eigen arbeid. Ik heb zeker een unieke verhouding tot mijn lichaam. Ik ben, althans wanneer ik wakker ben, geïncarneerd in 'mijn' lichaam. Precies hierdoor ben ik in staat om relaties van (ondermeer) eigendom en bezit te ontwikkelen, bv. ten opzichte van producten van arbeid. Mijn toestand van geïncarneerd zijn in een individueel lichaam is een noodzakelijke voorwaarde voor de vorming van economische en juridische verhoudingen. Maar deze toestand van geïncarneerd zijn transcen-

³ "Wahrhaftig nicht bloß als von einem trivialen Bild, meine lieben Freunde, sondern als von etwas, was tief der Wahrheit entspricht, haben die Menschen früherer Zeiten immer davon gesprochen, daß der Mensch, der menschliche Körper ein Tempel der Gottheit ist. Und so wahr als in der Seele das Ich das Herrschende ist, wenn die Seele bewußt ist, so wahr ist im Körper die Gottheit herrschend. **Ihr dürft nicht Eueren Körper als das Eurige ansprechen, denn der Körper ist nicht des Menschen, der Körper ist Gottes.** Es ist schon so: Aus den göttlichen Kräften heraus erwächst des Menschen Körper, aber sein ist nur die darin befindliche Seele, so daß Ihr wirklich sehen müßt in Eueren körperlichen Werkzeugen Gottes Tempel" (R.Steiner, Dornach, 9 januari 1924; GA316, p.130).

deert die verhoudingen en wordt goed gekarakteriseerd door te zeggen dat mijn lichaam een genade is van God. Het concept van 'eigendom' is niet toepasbaar op het menselijk lichaam, net zoals bijvoorbeeld het concept 'soortelijk gewicht' niet van toepassing is op een kleur als geel of blauw. Niet alleen ben ikzelf niet de eigenaar van mijn lichaam. Niemand - ikzelf niet maar ook niet de minister van volksgezondheid of van binnenlandse zaken - is van mijn lichaam de eigenaar. Het menselijk lichaam is 'des Godes'.

In onze persoonlijke verhouding tot ons eigen menselijk lichaam verschijnt op een onmiddellijke manier de transcendente zijde van ons bestaan. Ons hele menselijke bestaan, onze hele menselijke ervaring, heeft als vertrekpunt het gegeven dat wij als individuele mens beschikken over een bewuste en zelfbewuste 'psyche' of 'ziel', en dat in het hart van deze 'psyche' een direct weten huist met betrekking tot het onderscheid tussen 'waar' en 'onwaar'. Dit laatste vormt de basis voor onze taligheid⁴ en voor onze aanleg tot vrije en verantwoordelijke handeling. Deze psyche transcendeert radicaal het stoffelijke aspect van de werkelijkheid zoals we dat kennen via de natuurkunde en de scheikunde.

Doordat ik geïncarneerd ben in een fysiek lichaam ontwikkel ik, op grond van mijn lichamelijke, onvermijdelijk ook relaties van eigendom en bezit. Reeds in strikt ruimtelijke zin 'bezet' ik via mijn lichamelijke een deel van de fysieke ruimte. Iemand anders kan dan niet tegelijk op diezelfde plaats zijn. Ik 'zit' op of in die ruimte; noodzakelijkerwijs bezet of 'bezet' ik een bepaalde plaats, waar ik woon, leef en werk. Ruimte is niet onbeperkt beschikbaar. Mensen dienen dus juridische verhoudingen te ontwikkelen om dit 'bezet' te regelen. Dat geldt niet enkel voor de ruimte maar ook voor allerlei natuurlijke elementen: licht, lucht, water... Enerzijds heb ik dit alles nodig en anderzijds zijn deze zaken niet onbeperkt beschikbaar en in economische zin 'schaars'. Ruimte, licht, lucht, water, de stof in het algemeen kunnen we het 'natuurlijk substraat' noemen. Net zoals mijn lichaam niet mijn eigendom is, kan ook dit natuurlijk substraat niet mijn eigendom zijn⁵. Mijn lichaam zelf is ingebed in het stoffelijke substraat, al kan men evengoed zeggen dat het totale stoffelijke substraat een extensie is van onze menselijke lichamelijke. Het substraat is eveneens 'des Godes', zoals reeds wordt uitgesproken in het Oude Testament: "**Het land behoort aan Mij; gij zijt er vreemdelingen en gasten**" (Leviticus 25:23). Ik heb als geïncarneerde mens dit substraat niet geschapen. Het kan niet mijn eigendom zijn. Het kan ook niet de eigendom zijn

⁴ Taalactiviteit bestaat uit de produktie van uitspraken. Talige uitspraken hebben per definitie, naast hun expliciete semantische inhoud, ook altijd als impliciete inhoud: '*Deze uitspraak is waar*'. Een uitspraak bevestigt steeds, precies doordat het een uitspraak is, de eigen waarachtigheid (ook wanneer de expliciete inhoud van de uitspraak onwaar is). Dit weten omtrent zin en betekenis van het begrip 'waar'/'waarheid' is een voorafgaande voorwaarde voor taligheid en kan dus niet via talige weg worden aangeleerd. In zijn diepste kern *is* de mens dit weten, en de liefde tot dit weten. Net zoals de psyche of ziel de stof overstijgt, overstijgt ook ons waarheidsweten de psyche. Doorheen het waarheidsweten straalt de individuele menselijke geest, dwz. de Logos-aanleg van het individu, binnen in de ziel.

⁵ 'Bezet' is wat ik 'bezet'; 'eigendom' is 'eigen aan mij'. Men kan in het substraat door arbeid producten scheppen. Deze producten zijn 'vormen' (in Aristotelische zin) geschapen in het substraat. Een eigendomsclaim kan betrekking hebben op deze vormen doch niet op het onderliggend substraat ('materie' in Aristotelische zin). Dit laatste wordt evenwel 'bezet' door het product en is dus noodzakelijkerwijs 'bezet' van de eigenaar van het product.

van iemand anders, en zeker niet van de politieke staat. Iedere vermeende eigendomsclaim op het natuurlijk substraat, bijvoorbeeld op een stuk land, gaat onvermijdelijk terug op een onverantwoordbare machtsgreep⁶ en niet op een scheppende daad of op een persoonlijke verdienste.

Hoewel wij niet in authentieke zin eigenaar kunnen zijn van het fysieke substraat, leven wij als geïncarneerde mensen samen in en van dit substraat. Onvermijdelijk zullen mensen dus een rechtsleven ontwikkelen om onderling hun bezitsverhoudingen te regelen. Uit de aard van de zaak zal dit rechtsleven, en de vorm die de rechtsgemeenschap aanneemt, afhangen van de wijze waarop de menselijke individuen elkaar zien en beleven. Wat de leden van een menselijke gemeenschap denken en geloven omtrent het wezen van de mens zal bepalen welke rechtsverhoudingen kunnen en zullen ontstaan. De antropologie bepaalt de rechtsverhoudingen. Om tot menswaardige verhoudingen te komen is vereist dat de mensen elkaar zien als de lichamelijke, psychische en geestelijke wezens die ze daadwerkelijk zijn.

Volgens welke principes kan een menswaardige samenleving werken?

Laten we ons wenden tot de bron van onze beschaving. Het principe voor de schepping van een menswaardige samenleving wordt gegeven in het Nieuwe Testament. Johannes de Doper kondigt de komst aan van het 'Koninkrijk der Hemelen':

Mt.3:2 "(...) **Verander uzelf, want het Koninkrijk der Hemelen is nabij**"⁷.

Dit 'Koninkrijk der Hemelen' of 'Koninkrijk Gods' is een Christelijk sleutelbegrip. Het verwijst naar wat leeft in de geest van de mensen:

Lk.17:20 **Toen de Farizeeën hen vroegen wanneer het Koninkrijk Gods zou komen antwoordde Hij: "Het Koninkrijk Gods kan men niet observeren in de gebruikelijke zin. Men kan niet zeggen: *het is hier, of het is daar*. Het Koninkrijk Gods is binnenin onder jullie"; Rom.14:17 **Want het Koninkrijk Gods is geen zaak van eten en drinken, maar van rechtvaardigheid en van vrede en vreugde in de Heilige Geest**"⁸.**

⁶ Zie noot 11 (p.13) in:

https://www.academia.edu/34138387/Basisinkomen_landrente_en_sociale_driegeleding

⁷ Matteüs heeft het meestal over het 'koninkrijk der hemelen' (ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν). We nemen aan dat deze uitdrukking synoniem is met het 'koninkrijk Gods' (ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ).

⁸ Rudolf Steiner geeft een bijzondere, uitdrukkelijk niet-filologisch bedoelde commentaar op het concept van het 'Rijk': " **'Reich' = dasjenige, was hinreicht, was umreicht, was umringt, das ist das Reichende, das Tönende, das Sprechende, so daß man sich zur Vorstellung aufschwingen muß: Durch diese Himmel tönt hindurch für den, der es wahrnehmen lernt, das Geistig-Seelische. Er nimmt nicht nur wahr die Himmel, sondern das die Himmel durchklingende, durchreichende Weltenwort (...)** Wenn man irdische Reiche 'Reiche' nennt, und die irdischen Herrscher 'Herrscher dieser Reiche', so müßte man ja die geheime Vorstellung haben, daß diese Herrscher so laut sprechen oder singen könnten, daß ihre Stimme durch ihr ganzes Reich erklingt (...) Und symbolisch kam das dadurch zum Ausdruck, daß Gesetze gegeben wurden, die nach den Himmelsgegenden hin mit Posaunen verkündet wurden, wodurch das Reich eine Wirklichkeit wurde. Das Reich was nicht die Fläche, auf der die Menschen wohnten, sondern das Reich war das, was die Posaunenengel als den Inhalt der Gesetzmäßig-

Direct na de doop in de Jordaan wordt Christus geconfronteerd met een drievoudige bekoring⁹. Deze drie bekoringen hebben een preciese maatschappelijke betekenis¹⁰. De synoptische evangelies beschrijven de bekoring in beeldentaal; het Johannesevangelie beschrijft het antwoord van Christus op ieder van de drie bekoringen. Het doorstaan van de drie bekoringen opent de deur van het 'Koninkrijk der Hemelen'.

De eerste bekoring (Mt.4:2-4) heeft betrekking op het economische leven. De duivel stelt aan Jezus voor om '...stenen in brood te veranderen'. Deze bekoring betreft niet de voltrekking van een of andere banale magische act maar wel de verhoging door technische middelen van de economische productiviteit (maw. het technisch-economisch wonder dat zich tijdens de twee afgelopen eeuwen effectief heeft voltrokken). Jezus antwoordt dat de mens niet leeft van brood alleen maar van "**...ieder woord dat komt uit Gods mond**". Anders gezegd: het fundamentele probleem in het economisch leven is niet de technische productiviteit maar wel de mogelijkheid om Gods woord te horen. Het antwoord van Christus op de eerste bekoring wordt beschreven in de perikoop over de bruiloft van Kana (Jh.2:1-11) waar niet steen in brood, maar wel water in wijn wordt veranderd. Deze verandering van 'water in wijn'¹¹ is het directe antwoord van Jezus op de door de duivel voorgestelde verandering van 'steen in brood' en schept de mogelijkheid tot het vernemen

keiten hinaustragen in die Weiten" (Dornach, 26 maart 1922; GA 211, p.72-73). Volgens deze opvatting is het 'Koninkrijk der Hemelen' dus het rijk waarbinnen de stem van de hemel (of van God) wordt gehoord. Deze 'stem van God' klinkt doorheen het gelaat, de hand en de stem van de medemens.

⁹ De drie bekoringen worden expliciet vermeld in Matteüs (Mt.4:1-11) en Lukas (Lk.4:1-13). Markus (1:13) vermeldt enkel dat Christus "**...leefde onder de wilde dieren**" (dwz. Christus leefde temidden van de bekoringen). De volgorde waarin de bekoringen worden vermeld verschilt bij Matteüs en Lukas; wij volgen hier Matteüs. Matteüs suggereert dat de bekoringen plaatsvonden na een periode van 40 dagen die Christus doorbracht in de woestijn; Lukas suggereert dat de bekoringen plaatsvonden in de loop van die veertig dagen. Zowel het verblijf in de woestijn als de bekoringen dienen opgevat te worden als 'astrale' beelden die niet het fysieke leven maar wel de zieletoestand of de psychische toestand van Jezus weergeven. Christus verbleef dus 'in de woestijn' in psychische, doch zeker niet in fysieke zin. De veertig dagen omvatten de periode van de doop in de Jordaan (zondag, 1 april 31 AD; Paasdag) tot de daaropvolgende zoneclips (donderdag, 10 mei, 31 AD). In het evangelie van Johannes wordt de bekoring in de woestijn niet beschreven zoals in de synoptici. De vierde evangelist gaat uit van een vertrouwdheid met de synoptische teksten en beschrijft complementair - in de drie perikopen over de bruiloft van Kana, de tempelreiniging en de nachtelijke ontmoeting met Nikodemus – het antwoord van Christus op elk van de drie bekoringen. Deze complementariteit werd vermeld door Emil Bock ("**Die drei Jahre**", Stuttgart: Verlag Urachhaus 1948, 1971; p.55 ff.). Bock verwerpt evenwel (ten onrechte) het idee dat deze drie Johanneïsche perikopen betrekking hebben op dezelfde tijdspanne van veertig dagen.

¹⁰ Deze maatschappelijke dimensie werd ondermeer opgemerkt door Donald Kraybill: "**The temptations points to (...) political (mountain), religious (temple), and economic (bread) institutions**" (p.33-34 in "**The upside-down kingdom**", 1978,2018). De drie bekoringen hebben maw. betrekking op de drie maatschappelijke domeinen die door Rudolf Steiner werden aangeduid als economisch leven, rechtsleven en geestesleven.

¹¹ Zie: https://www.academia.edu/43014703/Commentaren_bij_het_evangelie_van_Johannes_II_Natana%C3%ABL-Lazarus-Johannes_in_Jh.1-3

De bruiloft van Kana komt overeen met een inwijding (in de zin van de antieke Mysteryën) van de vierde evangelist. Deze wordt hierdoor in staat gesteld om het evangelie te schrijven. De 'verandering van stenen in brood' is beeld voor de economische productie. Analogoos is de 'verandering van water in wijn' (ondermeer) beeld voor de opname in de alledaagse menselijke denkactiviteit van het wederzijdse Ik-besef (Jh.2:11).

van Gods woord binnen het economisch leven. In stoffelijke zin verandert het economisch leven 'stenen in brood': het zet grondstoffen om in verbruiks-goederen. Innerlijk wordt het economisch leven gedreven door gedachten, inzichten en motieven die de productieve arbeid leiden en die in semantisch opzicht onstoffelijk zijn. Dit wordt uitgedrukt door het beeld van het 'water in de stenen kruiken' (Jh.2:6-7). Christus verandert dit 'water' in 'wijn': Hij voegt aan het economisch denken het element toe van het wederzijdse Ik-besef¹². Hierdoor wordt de innerlijke krachtbron voor het economisch leven vernieuwd: mensen kunnen bewust voor elkaar arbeiden doordat ze elkaar als geestelijke wezens (dwz. als 'Ik') leren beleven¹³.

De tweede bekoring (Mt.4:5-7) heeft betrekking op het geestesleven. De duivel stelt aan Christus voor om zich van de top van de tempel naar beneden te werpen en zich door engelen te laten dragen. Met andere woorden: de duivel stelt aan Christus voor om een 'teken' te stellen waardoor Hij bij het volk absolute geestelijke autoriteit zou verwerven. Dit is het soort 'teken' dat ook aan Christus wordt gevraagd bij de tempelreiniging (Jh.2:18). Het gaat om 'tekens' die niet de waarheid uitdrukken maar wel valse autoriteit verlenen aan diegene die het geestesleven en het publieke forum beheerst. Christus verwerpt het geven van dit soort tekens: zijn eigen daad, de menselijke incarnatie en opstanding van de Logos (dwz. van de Waarheid zelf, als levend wezen opgevat) is het valabele 'teken' (Jh.2:19; zie ook Mt. 12:39-40; de waarheid verschijnt als haar eigen teken aan wie zich met de waarheid verbindt: Jh.2:11,4:48-54). Deze tweede bekoring heeft betrekking op de centrale kwaal die ons geestesleven verziekt: het verlenen van valse autoriteit aan beweringen, door deze laatste te verbinden met allerhande valse 'tekens'¹⁴.

¹² Het beeld van de wijn is een zonnelymbol van merkwaardige schoonheid. De Zon staat beeld voor het 'hogere Ik' of 'Zelf' dwz. voor de 'Logos', het 'Woord' of het 'Wezen Waarheid'; de druiventros die rijpt in de zon staat beeld voor de gemeenschap van mensen die samen tot rijping komen in het licht van de Logos en elk een individueel beeld vormen van de Zon, terwijl zij tegelijk toch verenigd en verbonden zijn in één tros (zie ook Jh.10:16; 15:1-11). De vereniging van 'brood' en 'wijn', van de aardse productie en van het innerlijk motief, heeft sacramenteel karakter (zie verder); de mens die zich wijdt aan deze vereniging neemt zijn priesterfunctie op (cfr. Gen.14:18-20): "**Zonder vader, zonder moeder, zonder stamboom, zonder begin of einde van zijn dagen, gelijkend op de Godeszoon, blijft hij tijdeloos priester**" (Heb.7:3).

¹³ Zie over arbeidsmotivatie het korte en essentiële opstel van Steiner: "**Arbeitsfähigkeit, Arbeitswille und dreigliedriger sozialer Organismus**", GA024, p.48-52.

¹⁴ De COVID-crisis werd gekenmerkt door een eindeloze reeks van valse 'tekens', zogenaamd wetenschappelijke labels toegekend door het expertendom die onwaarheid als waarheid verkopen. Een frappant voorbeeld is de 'Lancetgate'-episode. Al snel nadat de epidemie in China uitbrak werd vastgesteld dat HCQ (hydroxychloroquine) in combinatie met Zn (waarvan de anti-virale eigenschappen reeds waren gekend) en een antibioticum hulp kon bieden in het vroege stadium van de ziekte. HCQ is een reeds zeer lang gekend generisch geneesmiddel. Het is zeer goedkoop. Het gebruik ervan werd aangeraden door Didier Raoult, een prominent Frans onderzoeker, die hierom heftig werd aangevallen. De behandeling was blijkbaar een doorn in het oog van sommigen, mogelijk omdat men duurdere behandelingen in de markt wil drukken. Op 22 mei publiceerde het medische tijdschrift *The Lancet* een artikel van Mehra & co waarin werd gesteld dat HCQ geen medisch nut had en gevaarlijke bijwerkingen vertoonde. De publicatie werd vergezeld door een 'Comment' van twee bladzijden, waarin het artikel werd geprezen als een "...**well designed and controlled study**". De media sprongen op de zaak en de weerklank was enorm. In België werd, op basis van dit artikel, door Sciensano het gebruik van HCQ 'sterk afgeraden'. Blijkbaar hebben de 'experten' van Sciensano deze stap gezet zonder het nepartikel met enige aandacht te lezen. Het artikel in

Het gaat om de tekens van autoriteit verleend door de media en hun fact-checkers; door de staat die geestelijke autoriteiten erkent, certificeert en diplomaert; of door het 'prestige' van 'vooraanstaande' wetenschappelijke tijdschriften. Het gaat om de kwaal van het expertendom en van de volgzaamheid met betrekking tot vermeende 'autoriteiten'¹⁵. De waarheid is haar eigen teken en autoriteit; het waarheidsvreemde 'teken' is de kern zelf van de leugen. De steller van zo'n 'teken' miskent, met betrekking tot zowel de ander als zichzelf, het wezen van het menselijke 'Ik' dat uit waarheidsliefde bestaat.

De derde bekoring (Mt.4:8-10) heeft betrekking op het rechtsleven. Dit is het leven van de staat, van de politiek, van de wereldse heerser die wetten uitvaardigt. De duivel toont Christus "...vanaf een buitengewoon hoge berg" alle koninkrijken van de aarde in hun pracht en biedt Hem de heerschappij aan over al deze rijken, indien Christus bereid is de duivel te aanbidden. Christus wijst dit af omdat enkel God mag worden aanbeden¹⁶. De "...buitengewoon hoge berg" is het astrale beeld voor het principe van de piramidaal georganiseerde machtstructuur. Zo'n structuur, waarvan het topdown karakter a priori is vastgelegd en waarvan het gezag niet voortvloeit uit in vrijheid vastgestelde waarheid en waarachtigheid, berust door zijn aard zelf op onwaarheid. Elders in het Matteüsevangelie zegt Jezus tot zijn leerlingen:

de *Lancet* werd zeer snel ontmaskerd als frauduleus. Op 4 juni werd het ingetrokken. In België werden volgens latere berichten (Emmanuel Bottieau, ITG Antwerpen) uiteindelijk minstens 5000 patiënten met HCQ behandeld, zonder oversterfte en met gunstige resultaten. <https://bx1.be/news/coronavirus-sciensano-deconseille-lutilisation-de-lhydroxychloroquine/>
<https://zenodo.org/record/3862789#.Xtf9Gp5KhQL>
<https://www.youtube.com/watch?v=zUbiYhknaK0>
<https://marlin-prod.literatumonline.com/pb-assets/Lancet/pdfs/S0140673620313246.pdf>
The Lancet is een zogenaamd 'toptijdschrift' maar functioneerde niettemin als kanaal voor flagrant bedrog. In onderhavig geval was de misleiding zo onhandig opgemaakt dat één en ander snel werd doorzien. Men kan zich afvragen hoe vaak beter opgezette vervalsingen ongemerkt passeren. Sciensano, de instelling die het Lancet-bedrog in een medisch advies omzette, is een belangrijke leverancier van 'expertise' voor de Veiligheidsraad die in België de COVID-19-crisis beheert. Zeer typerend is dat deze en andere 'expertengroepen' zich aanvankelijk met hand en tand hebben verzet tegen het openbaar maken van hun adviezen. Volgens instellingen als Sciensano moeten burgers niet weten op welke zogenaamd 'wetenschappelijke' gronden zij van hun vrijheden worden beroofd, net zoals de kritische lezers van de door Sciensano gevolgde Lancet-'studie' niet mogen weten waar de door Mehra & co gepresenteerde data vandaan komen. Dit verzet tegen openheid is één van de kenmerken die helpen om vals 'expertendom' te onderscheiden van authentieke expertise. <https://journals.plos.org/plosmedicine/article/file?id=10.1371/journal.pmed.0020124&type=printable>
<https://www.knack.be/nieuws/belgie/expertenadvies-geheimhouden-waakhond-torpedeert-argumenten-wilmes-en-co/article-longread-1606435.html>
Het geval van *The Lancet* staat niet alleen. Ook andere 'prestigieuze' tijdschriften deden hun duit in het zakje. Zie bv. <https://www.youtube.com/watch?v=ouUuLPxO23I> mbt. de enorme financiële belangen die op het spel staan.

¹⁵ De sjamaan, ondernemer en chemicus Kary Mullis wees op de medeplichtigheid van het publiek mbt. het ontstaan van het expertendom: "**We accept the proclamations of scientists in their lab coats with the same faith once reserved for priests. We have asked them to commit the same atrocities that the priests did when they were in charge (...)** **We have turned them into something almost as bad as lawyers. Something to toy with us and our strange needs**" ("Dancing naked in the mind field" Bloomsbury 1998, 2000; p.119). Mullis kreeg in 1993 een Nobelprijs voor de uitvinding van de PCR-techniek die aan de basis ligt van de PCR-tests (gebruikt om ondermeer SARS-CoV-2 op te sporen).

¹⁶ De ware aanbidders van de Vader aanbidden "...in geest en waarheid", los van de plaats- of natiegebonden tempel (Jh.4:23). Waar de geest de waarheid dient, daar is het ware gebed.

“Mt.20:25 (...) Gij weet dat de heersers der volkeren hen met ijzere vuist regeren en dat de groten misbruik maken van hun macht over hen. 26 Dit mag bij u niet het geval zijn; wie onder u groot wil worden moet dienaar van u zijn 27 en wie onder u de eerste wil zijn moet slaaf van u wezen 28 zoals ook de Mensenzoon niet gekomen is om gediend te worden maar om te dienen en zijn leven te geven als losprijs voor velen”.

Het ‘nachtelijk’¹⁷ gesprek tussen Christus en Nikodemus, dat in het Johannes-evangelie volgt op de bruiloft van Kana en de tempelreiniging, drukt het verrassende antwoord uit dat Jezus geeft op de derde bekoring, die handelt over de staat en over publieke machtsuitoefening. Nikodemus is ‘leider van de Joden’ (Jh.3:1). Christus zegt hem, ogenschijnlijk zonder aanleiding:

“Jh.3:3 Amen, amen, Ik zeg u, indien gij niet [opnieuw / uit den hoge] geboren wordt, kunt gij het Rijk Gods niet binnengaan”¹⁸.

Als alternatief voor het regime van de aardse koninkrijken, die onder supervisie staan van de ‘vorst van deze wereld’, verwijst Christus naar de noodzaak om ‘...opnieuw geboren te worden uit water en geest’. Dit ‘opnieuw geboren worden’ hangt direct samen met de noodzaak om dienaar te worden van allen (cfr. Mt.20:25-28; zie hierboven). Christus verwijst inderdaad, in zijn gesprek met Nikodemus, naar zijn eigen dood in dienst van de mensen (Jh.3:14-16; Golgotha is Christus’ antwoord op de hoge berg waarnaar de duivel Hem had gebracht). Het ‘...opnieuw geboren worden uit water en geest’ staat als beeld zeer dicht bij het ‘...veranderen in wijn van water in stenen kruiken’ vermeld in de perikoop over de bruiloft van Kana. Het ‘water’ is de menselijke denkactiviteit die in inhoudelijk opzicht onstoffelijk is doch zich uitleeft in de menselijke lichamelijke (de ‘kruiken’). De denkactiviteit speelt zich af in de psyche of ziel. In het centrum van het menselijke denken bevindt zich echter een element dat de ziel transcendeert en voor de ziel fungeert als een a priori gegeven richtpunt of poolster waaraan het denken is opgehangen. Dit richtpunt is het ‘waarheidsweten’, de ‘nous’ (‘νούς’) tzt. de directe kennis van het onderscheid tussen waar en onwaar en tussen waarheid en leugen. De nous is de permanente voorpost van de menselijke geest (‘pneuma’ = ‘πνεύμα’) binnen de menselijke ziel (‘psyche’ = ‘ψυχή’). In dit richtpunt manifesteert zich binnen de ziel datgene wat deze ziel overstijgt, namelijk de menselijke geest waarvan de substantie is: het vrije waarheidsweten en de waarheidsliefde. De ‘nieuwe geboorte’ bestaat hierin dat vanuit de nous de menselijke geest binnenstroomt in de ziel en direct het aardse leven gaat leiden. Het eerste gevolg van deze ‘nieuwe geboorte’ is dat men zowel zichzelf als de andere

¹⁷ Het ‘nachtelijk’ karakter van het gesprek verwijst ongetwijfeld (zoals gesteld door Steiner) naar het bovenzinnelijk karakter van het ‘gesprek’. Als tijdsaanduiding lijkt de vermelding naar de nacht ook te verwijzen naar de zoneclips van 10 mei 31, die zich afspeelde toen het in Jeruzalem nog nacht was. Het thema van het ‘opnieuw geboren worden’ staat centraal in het gesprek en is verweven met de reïncarnatiegedachte; [zie voor dit laatste punt:

https://www.academia.edu/39133814/Commentaren_bij_het_evangelie_van_Johannes_I_Nikodemus_Joh_3_1-15]. De synodische cyclus van de maan levert het beeld bij uitstek van de reïncarnatiecyclus en de eclips lijkt een afbeelding te vormen van Nikodemus’ onbegrip voor Christus’ woorden.

¹⁸ Het woord ‘ἄνωθεν’ in Jh. 3:3 betekent zowel ‘opnieuw’ als ‘uit den hoge’. Jh.3:3 is het enige vers in het Johannesevangelie waar het ‘Rijk Gods’ expliciet wordt vernoemd.

leert zien als geestelijk en goddelijk wezen. Deze waarneming van de mens als geestelijk wezen komt overeen met de betreding van het 'koninkrijk Gods'.

De drie bekoringen hebben betrekking op de drie onderling onherleidbare domeinen die we in de menselijke samenleving kunnen onderscheiden. Bij het weerstaan van deze bekoringen is de centrale rol telkens toebedeeld aan de 'hergeboorte uit de geest', dwz. de verwerving van het vermogen om de menselijke geest te herkennen in zichzelf en in de anderen. Het 'koninkrijk Gods' of het 'Koninkrijk der Hemelen' is geen koninkrijk in de gewone zin. Het is het koninkrijk van de Logos (Jh.18:36-37) waar de Logos zich op maatschappelijk vlak manifesteert in de individuele mens (Gal.2:20). Mensen worden koning voor elkaar en door elkaar, doordat zij in elkaar de goddelijke kern zien die hierin bestaat dat ieder menselijk individu de objectieve roeping en het vermogen bezit om geïndividualiseerde verschijningsvorm van de Logos te worden. De verwerkelijking van deze potentie is de 'hergeboorte uit geest' waarover Christus spreekt tot Nikodemus. De eerste zaligspreekning van de bergrede luidt dan ook:

"Mt.5:3 Zalig de bedelaars om geest want aan hen is het Koninkrijk der Hemelen"¹⁹.

Met andere woorden: de verheffing van de menselijke samenleving, dwz. de overgang naar het 'Koninkrijk der Hemelen', wordt gerealiseerd in de mate dat menselijke individuen 'bedelaars om geest' worden, elkaars geestelijke natuur leren zien en het besef terzake binnenvoeren in de drieheid gevormd door het economisch leven, het rechtsleven en het geestesleven. Deze gedachte wordt compact uitgedrukt in de 'parabel van de parabels':

Mt.13:33 Hij vertelde hen een andere parabel: "Het koninkrijk der Hemelen is als gist, genomen door een vrouw en verwerkt in drie maten bloem tot alles was gerezen". 34 Jezus sprak deze dingen uit tegenover de menigten onder de vorm van parabellen, en nooit zonder parabel 35 zodat de woorden werden vervuld van de profeet: "Ik zal mijn mond openen in parabellen en zaken onthullen die verborgen zijn sinds de grondvesting van de wereld".

Volgens Rudolf Steiner loopt het hedendaags pad naar het Koninkrijk Gods over de verwerving van het vrije denken en van inzicht in reïncarnatie:

"Socialisering en heroriëntering op een nieuwe maatschappelijke orde is alleen maar mogelijk wanneer men weet wat de mens is en wanneer men opnieuw de mens leert kennen (...) Socialisering speelt zich af in de stoffelijke wereld. Het is echter onmogelijk om tot een sociale orde te komen indien men niet beseft dat hier in de stoffelijke wereld niet enkel stoffelijke mensen rondlopen, maar mensen met een ziel en met een geest. Men kan niets bereiken wanneer men enkel spreekt over de uiterlijke mens. Indien men socialiseert volgens de huidige opvattingen

¹⁹ In de Griekse tekst staat 'οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι' = 'de bedelaars om geest'. Het woord 'πτωχός' betekent zowel 'bedelaar' of 'arme'. Het is afgeleid van het werkwoord 'πτώσσω' = 'ineengedoken zijn, gebukt gaan'. De passage kan samengelezen worden met Mt.7:7-8.

en een maatschappelijke orde scheidt, dan zal die orde binnen de twintig jaar opnieuw een wanorde zijn indien niet in het oog wordt gevat dat de mensen die men ziet rondlopen niet lichamelijk zijn in de zin van de natuurwetenschappen, maar dat ze ook ziel zijn en geest. Ziel en geest zijn werkelijkheden. Ziel en geest kan men weglaten in gedachten en voorstellingen; maar men kan ze niet in de feiten wegtoveren. Welnu, de ziel heeft vòòr alles behoefte, wanneer ze leven wil in een lichaam in een voor onze tijd geschikte uiterlijke orde, aan vrijheid van denken en vrije meningsuiting. Zonder vrijheid van denken is socialisering onmogelijk. En socialisering plus vrijheid van denken zijn onmogelijk indien de geest niet wortelt in de geestelijke wereld zelf. Gerichtheid op vrijheid van denken kan niet worden gescheiden van geestesleer, geesteswijsheid, geesteswetenschap als wetenschappelijke grondslag voor alle instellingen (...) Vrijheid van denken (...) kan niet worden ingevoerd wanneer men niet uitgaat van het concept van reïncarnatie, omdat men zonder dit concept de andere mens slechts als een abstractum ziet. Men ziet de andere mens niet op waarachtige wijze indien men hem niet beschouwt als de uitkomst van meerdere aardelevens. Het vraagstuk van de reïncarnatie moet gezien worden in samenhang met de vraag naar de vrijheid van denken. In de toekomst zal het helemaal onmogelijk zijn zich in de werkelijkheid te bevinden wanneer de individuele zielen geen wortel slaan in de wereld van de geest (...)²⁰.

Het 'koninkrijk Gods' is het 'omgekeerde koninkrijk' (Mt.20:25-28) dat niet is gevestigd op machtsuitoefening van de sterke over de zwakke, maar dat gebaseerd is op wederzijds dienaarschap. Het 'koninkrijk der Hemelen' is het

²⁰ "(...) Sozialisierung, Neuorientierung, Neuordnung ist nur möglich, wenn man weiß, wie der Mensch ist, wenn man den Menschen wieder kennenlernt (...). Sozialisierung ist für den physischen Plan; aber es ist unmöglich, eine soziale Ordnung zu begründen, wenn man nichts weiß davon, daß hier auf dem physischen Plan nicht nur physische Menschen herumwandeln, sondern Menschen mit Seele und Geist. Es ist nichts zu verwirklichen, nichts zu realisieren, wenn man nur vom äußeren Menschen redet. Sozialisieren Sie ruhig nach den Ideen, die man heute hat, machen Sie Ordnung, es wird in zwanzig Jahren schon wiederum Unordnung sein, wenn Sie absehen davon, daß im Menschen nicht nur dasjenige herumläuft, was die heutige Naturwissenschaft kennt, sondern daß im Menschen Seele und Geist herumläuft. Denn wirksam sind sie schon, Seele und Geist; vergessen kann man sie nur in seinen Ideen und Vorstellungen, aber man kann sie nicht abschaffen. Die Seele braucht aber, wenn sie in einem Körper wohnen soll, der in einer für unsere heutige Zeit entsprechenden äußeren Ordnung ist, vor allen Dingen dasjenige, was man Freiheit der Anschauung, Freiheit des Denkens nennt. Und es läßt sich nicht eine Sozialisierung durchführen ohne eine Gedankenfreiheit. Und es läßt sich nicht Sozialisierung und Gedankenfreiheit durchführen, ohne daß der Geist wurzelt in der geistigen Welt selber. Gedankenfreiheit als Gesinnung, und Pneumatologie, Geistesweisheit, Geisteswissenschaft als wissenschaftliche Grundlage, als Grundlage aller Anordnungen, das ist dasjenige, was untrennbar ist voneinander. Wie aber diese Dinge eigentlich zum Menschen sich verhalten, und wie sie äußere Ordnung werden können, das kann man nur aus der geisteswissenschaftlichen Betrachtung erfahren. Gedankenfreiheit, das heißt ein solches Gesinntsein zu den anderen Menschen, das wirklich im vollsten Sinne des Wortes die Freiheit des Gedankens im anderen Menschen anerkennt, ist undurchführbar, ohne daß man auf der Grundlage der wiederholten Erdenleben steht, denn sonst steht man einem Menschen wie einem Abstraktum gegenüber. Man steht ihm nie richtig gegenüber, wenn man ihn nicht als ein Ergebnis der wiederholten Erdenleben ansieht. Die ganze Reinkarnationsfrage muß im Zusammenhang betrachtet werden mit der Frage jener Gesinnung der Freiheit der Anschauung, der Freiheit der Gedanken. Und das Bewegen innerhalb der Wirklichkeit wird ganz unmöglich sein in der Zukunft, wenn der Einzelne mit seiner Seele nicht im geistigen Leben drinnen wurzelt. Ich sage nicht, daß er hellsehend werden muß – einzelne werden es gewiß werden –, aber ich sage: er muß im geistigen Leben drinnen wurzeln. Ich habe es ja öfter ausgeführt, daß man ganz gut im geistigen Leben wurzeln kann, ohne selber Hellseher zu sein"[GA175, p.356-357; Berlin, 1 Mei 1917].

door de mensen gerealiseerde vermogen om elkaar te zien en te beleven als wezens met een eeuwige geestelijke en ongeschapen kern, naar de gelijkenis van God, en geschapen naar het beeld van God (Gen.1:26-27). Naarmate dit wordt gerealiseerd ontstaat de menswaardige sociale orde:

“Mt. 6:33 Zoek eerst het Koninkrijk Gods en Gods gerechtigheid, en al het andere zal u toegevoegd worden”.

Het ‘zoeken van het koninkrijk Gods en zijn gerechtigheid’ betekent dat men zichzelf en de medemens leert zien als geestelijke wezens die geroepen zijn om geïndividualiseerde verschijningsvorm te worden van de Logos. Het gaat in onze tijd om de verwerving van een daadwerkelijk begrip van zien, om de ontwikkeling van een spirituele antropologie inclusief inzicht in reïncarnatie, en om het streven naar samenlevingsverbanden die hierop berusten.

Noch vrijheid van denken, noch een spirituele opvatting met betrekking tot het wezen van de mens, kunnen in rechtmatige zin opgelegd worden. Zij moeten, door hun aard zelf, door het individu worden gewild. Doch ook het tegendeel, de ontkenning van de vrijheid en de materialistische antropologie, kunnen niet in rechtmatige zin worden opgelegd aan diegenen die naar vrijheid verlangen en die menen dat de mens naast een fysiek lichaam ook een ziel heeft en een eeuwige geest. Beide visies kunnen niet tegelijk grondslag zijn van dezelfde rechtsgemeenschap, vermits het recht berust op antropologie. Er dient dus een mogelijkheid te worden geschapen voor menselijke gemeenschappen die willen en kunnen leven volgens een bepaalde antropologie, om zich af te snoeren van een staat die is georganiseerd op basis van een ontoereikende antropologie. Momenteel is ons staatsbestel gesloten. We leven in een soort fictie volgens dewelke de staat het eeuwige leven heeft en eindeloos zichzelf kan blijven opvolgen, van verkiezing tot verkiezing, van regering tot regering, en van de ene crisis tot de volgende. Het staatsbestel hoort open te worden: stabiele gemeenschappen die zich rond bepaalde menskundige inzichten hebben gevormd horen de mogelijkheid te krijgen om zich los te maken uit het bestel. De politieke staat ziet zichzelf momenteel als een bureaucratische machine en huldigt impliciet een materialistische antropologie die met dit beeld in overeenstemming is. Maar iedere machine verslijt en loopt vast. Ons huidige systeem, gebaseerd op het filosofisch materialisme van de ‘Verlichting’, is inhoudelijk vastgelopen en spat geestelijk uiteen, zoals men iedere dag kan zien, in een knetterend vuurwerk van valse imaginaties en obsessief-compulsieve politieke correctheid. De bedienaren van de staat zouden beter overgaan naar een meer organische opvatting, volgens het beeld van een plant die niet eeuwig leeft doch zaad voortbrengt waaruit nieuwe samenlevingsvormen kunnen ontspruiten.

Het sacramentele bereik

Het afstervende politieke bestel moet niet worden gedemoniseerd. Zijn ontoereikendheid weerspiegelt ten dele - doch slechts ten dele - onze eigen tekortkomingen. Niettemin is de tijd van dit systeem voorbij. Op zich is de COVID-19-crisis een plavei op de weg naar de hel. De crisis kan echter ook een punt van wending zijn, en de aanleiding voor een stap naar het ‘koninkrijk Gods’.

We kunnen het bestaande maatschappelijk bestel vergelijken met onderkoeld water of met een oververzadigd loog²¹. Nieuwe sociale vormen kunnen snel uitkristalliseren indien de juiste kiem wordt uitgezaaid. In een uitzonderlijk kernachtige beschouwing waarin hij ondermeer aanknoopt bij de ervaringen van de sociale hervormer Robert Owen (1771-1858), beschreef Rudolf Steiner de maatschappelijke orde als een systeem dat in twee evenwichtstoestanden kan verkeren²². Enerzijds kan de samenleving zich bevinden in een toestand gebaseerd op miskenning van de geestelijke wezensaard van de mens. In zo'n samenleving zien de mensen elkaar niet als geestelijke wezens. Een belangrijk gevolg is dat een groot deel van de arbeid wordt verricht op basis van egoïstische motieven. In de tweede toestand zien de mensen elkaar wel als geestelijke wezens. In deze alternatieve toestand is de gemeenschap verenigd door een adequate spirituele wereldbeschouwing. Arbeid kan dan gebeuren op basis van altruïstische motieven en wordt veel productiever. Zo'n geestverbonden mens- en wereldvisie kan niet worden vervangen door een geestloze economische theorie:

“Een droge economische theorie kan nooit tegengewicht bieden tegen de macht van het egoïsme. Mogelijk kan zo'n theorie gedurende een tijdje de massa aansporen op een manier die lijkt op idealisme. Op langere termijn echter is zo'n theorie nutteloos. Wie de mensen met zo'n theorie opzadelt, zonder hen werkelijk geestelijk voedsel te bieden, beschadigt daadwerkelijk de ontwikkeling van de mensheid. Het enige wat echt helpt is een geestelijke wereldbeschouwing die door zichzelf en door wat ze biedt, zich kan verbinden met de gedachten, met de gevoelens, met de wil, kortom met de hele ziel van de mens. Het geloof van Owen in de goedheid van de menselijke natuur is maar ten dele juist. Voor het andere deel is het één van de ergste illusies. Dit geloof is juist in de zin dat in ieder mens een 'hogere Zelf' sluimert dat kan worden gewekt. Maar het kan enkel uit die sluimer gewekt worden door een wereldbeschouwing die hogergenoemde eigenschappen heeft (...). Bij mensen zonder een geestgerichte wereldbeschouwing is het onvermijdelijk dat de inrichtingen die de materiële welstand bevorderen tegelijk ook het egoïsme versterken en daardoor leiden naar nood, ellende en armoede”²³.

²¹ <https://www.youtube.com/watch?v=BLq5NibwV5g>

<https://www.youtube.com/watch?v=3Qasw7Ib2UM>

²² Voor een meer uitgebreide beschouwing zie ook:

https://www.academia.edu/8994962/Rudolf_Steiner_de_sociale_hoofdwet_1905_en_het_mysterie_van_de_geest

²³ **“Eine nüchterne ökonomische Theorie kann niemals ein Antrieb gegen die egoistischen Mächte sein. Eine Zeitlang vermag eine solche ökonomische Theorie den Massen einen gewissen Schwung zu verleihen, der dem Scheine nach einem Idealismus ähnlich ist. Auf die Dauer aber kann eine solche Theorie niemandem nützen. Wer einer Menschenmasse eine solche Theorie einimpft, ohne ihr etwas anderes wirklich Geistiges zu geben, der versündigt sich an dem wahren Sinn der menschlichen Entwicklung. Das, was allein helfen kann, ist eine geistige Weltanschauung, welche durch sich selbst, durch das, was sie zu bieten vermag, sich in die Gedanken, in die Gefühle, in den Willen, kurz in die ganze Seele des Menschen einlebt. Der Glaube, den Owen gehabt hat an die Güte der Menschennatur, ist nur teilweise richtig, zum anderen Teile ist er aber eine der ärgsten Illusionen. Er ist insofern richtig, als in jedem Menschen ein «höheres Selbst» schlummert, das erweckt werden kann. Aber es kann aus seinem Schlummer nur erlöst werden durch eine Weltauffassung, welche die oben**

Wat Steiner in de betrokken tekst beschrijft is niets anders dan de mogelijkheid tot betreding van het 'koninkrijk der hemelen'²⁴. De hierboven door Steiner vermelde 'wekking van het 'hogere Ik' is hetzelfde als de 'wedergeboorte uit water en geest' die toegang verleent tot het 'Koninkrijk Gods' en waarover Christus spreekt tot Nikodemus (Jh.3:5).

Essentieel is dat de leden van zo'n gemeenschap verenigd zijn rond hetzelfde geestelijke ideaal en dezelfde levensvisie delen:

"De enkeling heeft maar weinig speelruimte binnen een gemeenschap die voor de rest op eigenbaat is gebouwd. Maar de kaarten liggen helemaal anders wanneer onbaatzuchtige arbeid de norm wordt" (Steiner 1905, p.208)²⁵.

Het is van groot belang dat we onze eigen geschiedenis leren bekijken vanuit deze inzichten. We kunnen leren van ons Christelijk verleden dat zeer rijk is aan voorbeelden van gemeenschapsopbouw rond een gemeenschappelijk spiritueel ideaal. Dit leverde productieve gemeenschappen op, zoals kloosters en abdijen. Tijdens de reformatie ziet men, ondermeer in de anabaptistische beweging, stabiele samenlevingsvormen ontstaan tussen gezinnen. Deze gemeenschappen vertoonden het vermogen, in tegenstelling tot bv. de instellingen gesticht door Owen of Frederik Van Eeden (de kolonie Walden, van 1898 tot 1907), om gedurende vele generaties te bloeien. We gaan kort in op het merkwaardige voorbeeld van de begijnhoven, waarin honderden en soms duizenden vrouwen samenleefden en die vooral in onze zuidelijke Nederlanden eeuwenlang hebben gebloeid. Zij illustreren goed de kenmerken van het maatschappelijk bereik waarbinnen zo'n gemeenschappen zich ontwikkelen.

Iedere begijnhof was een autonome instelling. Een kandidaat-begijn kon door het hof na een proefperiode worden aanvaard en was vrij om op ieder ogenblik uit te treden uit het hof. Zolang zij lid was van het begijnhof volgde de begijn de regels en de statuten van het hof. Het geestesleven was katholiek en het centraal karakter van het christelijk geloof werd ruimtelijk uitgedrukt door de centrale plaats van de begijnhofkerk. De begijnen kozen zelf hun priester en konden deze ook ontslaan indien hij niet voldeed. De christelijk geïnspireerde relatie tot het natuurlijk substraat drukte zich ondermeer uit in het gegeven, dat een begijn wel het 'bezit' kon kopen van een huisje in het begijnhof, maar zo'n huisje niet in 'eigendom' kon hebben. Wanneer een begijn een huisje had gekocht, werd dit haar huisje in de zin dat ze het recht verwierf om in dat huisje te wonen, eventueel ook met medebewoners in

genannten Eigenschaften hat. (...) Bei Menschen ohne eine auf den Geist sich richtende Weltauffassung müssen nämlich notwendig gerade diejenigen Einrichtungen, welche den materiellen Wohlstand befördern, auch eine Steigerung des Egoismus bewirken, und damit nach und nach Not, Elend und Armut erzeugen" (R.Steiner GA034, p.216-217; okt.1905).

²⁴ Steiner gebruikt zelfs het beeld van zuurdesem ('Sauerteig'; p.200) op een wijze die analoog is met het beeld van de gist in de 'parabel der parabelen' (Mt.13:33).

²⁵ "(...) der einzelne [vermag] nicht allzu viel innerhalb einer Gemeinschaft, die im übrigen auf den Eigennutz aufgebaut ist. Ganz anders aber würde sich die Sache stellen, wenn die uneigennütige Arbeit eine allgemeine wäre" (Steiner 1905, p.208).

zover dit in overeenstemming was met de statuten van het hof. Wanneer de begijn stierf, maakte het huisje echter geen deel uit van haar erfenis. Het huisje keerde terug naar het hof dat het opnieuw kon 'verkopen', in bovengenoemde zin. Op die manier bleef de ruimtelijk-maatschappelijke samenhang van het begijnhof bewaard²⁶.

In een samenlevingsvorm als een begijnhof ontvouwt zich de zorg. Het gaat zowel om lichamelijke zorg, inzonderheid voor kinderen (begijnen hadden zelf geen kinderen maar waren actief in het onderwijs), zieken, armen en ouderen, als om de zorg voor land en natuur. Wat wij tegenwoordig de 'sociale zekerheid' noemen, de zorg voor zieken, armen en bejaarden, werd gerealiseerd binnen het begijnhof²⁷. Een bejaarde hulpbehoevende begijn bleef dus binnen het begijnhof en stierf daar.

²⁶ Zie p.100 in: Walter Simons "Cities of Ladies" University of Pennsylvania Press (2001); "Het kopen van een huis op het begijnhof was niet echt kopen in de huidige betekenis. Eigenlijk bleef het begijnhof altijd de eigenaar, zowel van de gronden als van de huizen, zelfs van deze die nieuw gebouwd werden op kosten van een rijke begijn. Een begijn kocht enkel het woonrecht. De statuten van 1583 stellen het als volgt (vrij vertaald): *'Wie op het begijnhof een huis of kamer gekocht of gebouwd heeft en daarna huwt of vertrekt uit eigen wil of verplicht wordt om het begijnhof te verlaten, die is zijn aankoop kwijt – hetzij huis, hetzij kamer – en die kan er niet langer rechten op doen gelden'*. Hieraan wordt nog toegevoegd: *'ende al datter nagelvast ist, dat sal daer blyven tot thoefs proffyte'*. Alles wat er onroerend is in het huis (mooi uitgedrukt met 'nagelvast') moet er dus ook blijven. Het recht op het huis vervalt bij het overlijden en komt dus niet in de erfenis terecht, wat wel geldt voor de bezittingen buiten het begijnhof" (p.55-56 in: Francis De Groot & Hilde De Smet "Het begijnhof van Lier"; 2018). Over de bloeitijd van het Mechels Begijnhof schreef F. Vermuyten ("Het begijnhof van Mechelen en zijn kerk" Antwerpen, 1971, 1973; p.23-25): "Het begijnhof wordt een gesloten gemeenschap, een stad in het klein, met eigen voorrechten en lasten. Het was 16 bunders [=ruim 16 hectaren] land groot. De pastoor en de vier grootmeesteressen hadden alleen rechtsmacht. Als de officieren van de hertog en die van de stad op het hof kwamen, legde *'de schouteth sijn roede aff aan de poorte van het hoff en dander hunne rapieren'*. Te Mechelen, meer dan elders, regeerden de begijnen zelf hun hof *'ende hielden sijn lueren ende grachten ende steenweghen ende waterscap ende al dat den hove toehoert, soe dat de stad daeraff noeyt coste ofte last en hadt'*. Drie eeuwen lang heeft het begijnhof buiten de stad grote voorspoed gekend, met een bevolking die snel aangroeide. De Mechelse kronieken vermelden dat, in 1467, 900 begijnen de inhuldiging bijwoonden van Karel de Stoute als Heer van Mechelen. Ten tijde van Maarten van Rossum, in de eerste jaren van de 16^e eeuw, waren er 1800 begijnen *'naest de jonge maegdekens die daer in groot getal ter schole laghen'*. De bemiddelde begijnen bewoonden een eigen huis of 'koop'. Deze huizen werden publiek verkocht aan de meestbiedende. De verkoop werd 's zondags onder de hoogmis van op de kansel in de begijnenkerk aangekondigd. De begijnen mochten bij de grootmeesteres indienen hoeveel ze wilden geven (...) Degene die het huis kocht, bezat het *'voor haer leefdaeghen lang ende nyet langher'*. Na de dood of bij haar heengaan, keerde het terug *'in volle handen vant meesterschap vanden hove'* ". De Mechelse begijnen waren befaamd voor hun verpleegkunde en leverden de stichtende verpleegsters voor de welbekende *Hospices de Beaune*.

²⁷ Binnen een begijnhof bestond steeds een 'infirmierie' waarin behoeftige en/of hulpbehoevende begijnen tijdelijk of permanent onderdak en zorg kregen. Er was ook altijd een 'tafel van de Heilige Geest', die voedsel verstreekte aan wie daaraan nood had. Beide instellingen beschikten binnen het begijnhof over een grote autonomie en een eigen bestuur en financieel beheer. Zo'n autonomie bestond ook voor het bestuur van de kerk van het begijnhof. Zie bv.: Sarah Joan Moran "Women at work: governance and financial administration at the court beguinages of the southern Low Countries in the seventeenth and eighteenth centuries" Journal of Early Modern History 22, p.67-95 (2018).

Doorheen de zorg werkt de menselijke geest direct in de stof. De zorg heiligt de stof. Zorg is in wezen sacraal. Het maatschappelijk domein waarop deze zorg zich afspeelt kunnen we het 'sacramentele bereik' noemen, met verwijzing naar de traditie van de zeven sacramenten. Deze sacramenten hebben enerzijds betrekking op de mijlpalen in het leven van de geïncarneerde mens, op geboorte, huwelijk, ziekte en dood; en anderzijds op de driedelige constitutie van de mens en van zijn natuurlijke samenleving²⁸. Het 'sacramentele bereik' is het gebied waar het geestesleven direct ingrijpt in de fysieke wereld, daar waar mensen in geestelijke gemeenschap het aardse leven verzorgen. Het concept van het sacramentele bereik omvat dus het denkbeeld van een juridisch autonoom grondgebied dat verzorgd wordt door een geestelijk samenhangende gemeenschap van mensen die de functies draagt van 'sociale zekerheid' (zorg voor ouderen en hulpbehoevenden; eerstelijns gezondheidszorg), zorg en onderwijs voor kinderen en zorg voor de aarde. Het geestesleven verenigt zo'n gemeenschap, en doorheen die gemeenschap kan de geest direct inwerken op het aardse leven. Naarmate dit soort zelfstandige gemeenschappen vorm aannemen kan de huidige 'overheid' metamorfoser²⁹ tot een 'tussenheid' die het formele rechtsleven belichaamt dat de verhoudingen regelt tussen de sacramentele gemeenschappen onderling,

²⁸ Vier van de zeven traditionele sacramenten heiligen respectievelijk de geboorte en de dood van het menselijk individu (doop en heilig oliesel) en de overgang van minderjarigheid naar meerderjarigheid (vormsel en huwelijk; het vormsel sluit de eigen kindertijd af, het huwelijk legt het fundament voor andermans kindertijd). De drie andere sacramenten heiligen lichaam, ziel en geest, in hun relatie tot resp. het economisch leven (communie; delen van het brood, drinken uit één beker), het rechtsleven (biecht, dwz. het sacrale gesprek) en het geestesleven (priesterschap; de toewijding van de individuele geest aan de gemeenschap).

²⁹ Deze metamorfose houdt een depolitisering in van de staat; de politieke staat in de huidige zin hoort vervangen te worden door het democratische rechtsleven. Over politiek merkte Rudolf Steiner het volgende op: **"Politiek is in de mensheidsgeschiedenis een secundair verschijnsel. Het berust enkel op het gegeven dat de oorspronkelijke, zeer onaangename maar openlijke machtsverhoudingen gaandeweg de vorm aannemen van een oorlog onder mensen. Men kan weliswaar niet zeggen dat de oorlog een voortzetting is van de politiek met andere middelen, maar het is wel waar dat de politiek neerkomt op moderne oorlogsvoering op geestelijk vlak. Die oorlog berust op misleiding van de tegenstander; men brengt de opponent in omstandigheden die hem verwarren. Ieder uitwijkmanoeuvre, alles wat in een oorlog niet directe confrontatie is, is gericht op misleiding van de tegenstrever. Een veldheer is des te verdienstelijker naarmate hij de vijand beter misleidt. Overgedragen in het geestesleven is dit het wezen van de politiek (...) Over politiek sprekend is het gepast om te stellen: de politiek moet overal overstegen worden, en met name ook in de politiek. Echte politiek zullen we alleen maar hebben wanneer alles wat zich nu in het politieke veld afspeelt de vorm aanneemt van recht. Op dat ogenblik zal de rechtsstaat verschijnen"** ("Das Politische ist in der Weltgeschichte ein sekundäres Produkt. Das beruht lediglich darauf, daß die primitiven, vielleicht höchst unsympathischen, aber ganz ehrlichen Machtverhältnisse allmählich die Form des Krieges unter den Menschen angenommen haben. Man kann zwar nicht sagen, der Krieg sei die Fortsetzung der Politik nur mit anderen Mitteln, aber die Politik ist der ins Geistige übertragene moderne Krieg. Denn dieser Krieg beruht darauf, daß man den Gegner täuscht, daß man irgendwelche Situationen herbeiführt, die ihn täuschen. Jede Umgehung im Kriege, alles Mögliche, was nicht direkte offene Angriffe sind, beruhen auf einer Täuschung des Gegners. Und der Feldherr wird sich um so größere Verdienste zuschreiben, je besser es ihm gelingt, den Feind zu täuschen. Das ist, übertragen aufs Geistige, die Politik. (...) Wenn man von der Politik redet, so möchte man sagen: Es müßte danach gestrebt werden, daß die Politik in allem überwunden wird, selbst in der Politik. Wir haben nämlich im Grunde genommen erst dann eine wirkliche Politik, wenn sich alles das, was auf politischem Felde spielt, in rechtlichen Formen abspielt. Dann haben wir aber eben den Rechtsstaat" (GA 341, p.41-42).

en tussen deze gemeenschappen en het economische gebied. De staat situeert zich niet boven, doch naast of tussen deze autonome gemeenschappen en gebieden, ongeveer zoals in het huidige Belgisch staatsverband de federale staat zich verhoudt tot de deelstaten.

Het sacramentele bereik, het bereik van de heiligende zorg, zou moeten heropstaan, in een nieuwe en bevrijde vorm. In de 21ste eeuw is dit bereik bijna helemaal verdampt; de politieke staat heeft de zorgfuncties genaast. De staat legt de deelname op aan zijn sociale zekerheid en oefent met financiële en juridische middelen een strikte controle uit over het onderwijs. Niets of niemand moet hierover worden aangeklaagd; maar het systeem is opgebrand. De staat hoort louter de belichaming te zijn van de rechtsfeer. De taken die de staat opneemt op het vlak van ondermeer onderwijs en sociale zorg zijn oneigenlijk en horen thuis in een hernieuwd sacramenteel bereik. Het initiatief tot deze hernieuwing kan niet komen van de staat doch enkel van geïnspireerde individuen die zich op geestelijke gronden verenigen. De staat kan echter ruimte scheppen voor de opstanding van het sacramentele bereik, door een weg te openen naar totale juridische autonomie voor gemeenschappen die zich vormen rond een maatschappelijk-geestelijk ideaal.

We dienen ons af te vragen waarom de vroegere, uit het Christendom ontstane gemeenschappen niet meer uitbreiding hebben gekend. De hoofdreden lijkt te zijn dat de gemeenschappelijke mens- en wereldvisie die de leden van deze gemeenschappen bindt slechts ten dele met de geestelijke werkelijkheid overeenkomt. Zoals we zagen beschouwde Rudolf Steiner de vrijheid van denken en het inzicht in reïncarnatie als essentiële elementen van zo'n hedendaags geestesleven. Deze elementen ontbraken grotendeels in confessioneel gecontroleerde gemeenschappen. Deze laatsten verloren hierdoor hun vitaliteit. Waar de werkelijkheden van menselijke vrijheid en van karma en reïncarnatie niet leeft in de geesten, wordt het steeds moeilijker om tot vitale gemeenschapsvorming te komen. Mens- en wereldbeschouwingen die de nodige kracht en maatschappelijke samenhang kunnen opleveren in één tijdperk, kunnen in een latere periode toch ontoereikend blijken. Het genie van het Christendom was evenwel gewapend voor deze evolutie. Het oorspronkelijke Christendom kende bv. het concept van karma en reïncarnatie en met name het Johannesevangelie kan op dit vlak worden beschouwd als een esoterisch leer- en meditatieboek. In geestelijk opzicht ligt voor ons de taak om de verbinding van het Christendom met de ideeën van vrijheid en van karma en reïncarnatie, die als esoterisch gegeven altijd hebben bestaan, zodanig te onderzoeken en filosofisch te ontsluiten dat iedere redelijk denkende mens van goede wil hiertoe vlot toegang kan krijgen.

Volgens Steiner is het bovendien typerend voor het huidige tijdperk dat alle leden van de samenleving principieel op gelijke voet toegang horen te hebben tot zo'n geestdoordringen mens- en wereldbeschouwing³⁰:

³⁰“(…) es kann nichtausbleiben, daß die richtige geisteswissenschaftliche Vorstellungsart immer weitere Kreise zieht. Und in dem Maße, als sie das tut, werden die Menschen das Richtige treffen, um den sozialen Fortschritt zu bewirken. Man kann nicht aus dem Grunde daran Zweifel hegen, weil angeblich bis jetzt keine Weltanschauung das Glück der Menschheit herbeigeführt hat. Nach den Gesetzen der Menschheitsentwicklung konnte in keinem früheren Zeitpunkte das eintreten, was von jetzt an allmählich

“De wetmatigheden van de menselijke ontwikkeling lieten in vroegere tijden niet toe wat nu gaandeweg mogelijk wordt: een wereldbeschouwing met uitzicht op praktische resultaat verspreiden onder alle mensen. Tot op heden waren wereldbeschouwingen slechts toegankelijk voor beperkte groepen mensen. Niettemin is al het goede wat het mensengeslacht tot op heden te beurt is gevallen, het resultaat van zo’n wereldbeschouwingen. Nu echter kan het algemene heil alleen nog gediend worden door een wereldbeschouwing die alle zielen aanspreken kan en die in alle harten het innerlijk vuur kan doen branden”.

Precies deze principiële gelijkheid van toegang tot inzicht, kennis en weten is kenmerkend voor authentieke *wetenschap*. Het natuurwetenschappelijk materialisme gecombineerd met expertendom, dat momenteel het publieke forum beheerst, is niets anders dan het karikaturale tegenbeeld van wat we echt nodig hebben. Wat we nodig hebben is vrijheid voor allen en een voor iedereen toegankelijke geesteswetenschap, een spirituele antropologie die het bindend element en het gist of zuurdesem kan zijn voor de nieuwe samenleving die reeds leeft in ons hart en waarover we dromen met recht. Deze zaken kunnen worden ontwikkeld. Deze weg kan worden gegaan.

möglich wird: eine Weltauffassung mit der Aussicht auf den angedeuteten praktischen Erfolg allen Menschen zu übermitteln. Die bisherigen Weltauffassungen waren nur einzelnen Gruppen von Menschen zugänglich. Aber was bisher im Menschengeschlecht an Gutem geschehen ist, rührt doch von den Weltauffassungen her. Zu einem allgemeinen Heil kann nur eine solche Weltauffassung führen, die alle Seelen ergreifen und das innere Leben in ihnen entzünden kann” (GA 034, p. 219-220).